

7 клас

Частка як службова частина мови

Стрембицька Л.А.

Вправа “ Знайди помилку ”

- Я знаю 4 службових частини мови.
- Слово “Ой!” є сполучником.
- Прийменник – це самостійна частина мови.
- Прийменник, сполучник та займенник – це службові частини мови.

Прочитайте та порівняйте речення. Яку роль виконують виділені слова? Якою частиною мови вони є?

- Олег з мамою збираються влітку на море.
- Олег з мамою *не* збираються влітку на море.
- *Чи* Олег з мамою збираються влітку на море?
- *Тільки* Олег з мамою збираються влітку на море.
- Олег з мамою *таки* збираються влітку на море.

ЧАСТКА

Службова частина мови, яка надає окремим словам, словосполученням і реченням додаткових відтінків у значенні або служить для творення деяких граматичних форм та нових слів.

ЧАСТКА — службова частина мови, яка:

- надає слову або реченню додаткових відтінків значення;
- служить засобом творення граматичних форм слів та похідних слів.

РОЗРЯДИ ЧАСТОК ЗА РОЛЛЮ В СЛОВІ ТА В РЕЧЕННІ

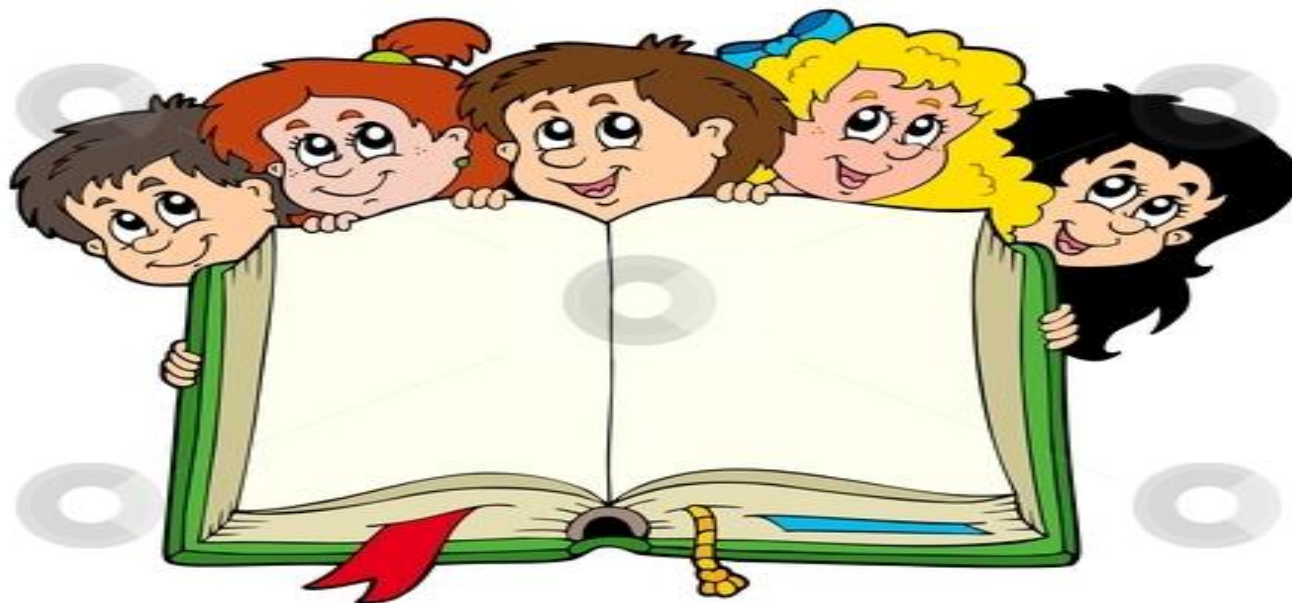
ФОРМОТВОРЧІ

СЛОВОТВОРЧІ

МОДАЛЬНІ

Формотворчі

СЛУЖАТЬ ДЛЯ:

- ❖ **ТВОРЕННЯ ЗВОРотної форми дієслова (ся-, сь-):**
*УЧИВ**ся** Я ДОБРЕ ;*
- ❖ **НАКАЗОВОГО СПОСОБУ ДІЄСЛІВ (ХАЙ, НЕХАЙ):**
***НЕХАЙ** ВСТАНЕ СОНЦЕ;*
- ❖ **УМОВНОГО СПОСОБУ ДІЄСЛІВ (Б, БИ):** *ПРОЧИТАВ **БИ** Я ЦЮ КНИГУ;*
- ❖ **НАЙВИЩОГО СТУПЕНЯ ПОРІВНЯННЯ ПРИКМЕТНИКІВ ТА ПРИСЛІВНИКІВ (НАЙ-, ЩОНАЙ-, ЯКНАЙ-):**
***НАЙ**ПРЕКРАСНІША ЗЕМЛЯ РІДНА.*

СЛОВОТВОРЧІ

**СЛУЖАТЬ ДЛЯ ТВОРЕННЯ НОВИХ СЛІВ
(ПЕРЕТВОРИЛИСЬ НА СУФІКСИ ТА
ПРЕФІКСИ):**

ХТОЗНА-, КАЗНА-, БУДЬ-, НЕБУДЬ-
(хтозна-чим, казна-хто, будь-що, який-
небудь);

АБИ-, ДЕ-, -СЬ, -БИ, -Б (абихто, дещо,
якийсь, начеб, якби);

-ЖЕ, -Ж (отож, отже).

Модальні (фразові)

ВКАЗІВНІ

ОСЬ, ОСЬДЕ, ОН,
ОНДЕ, ОТ, ОЦЕ,
ВОНО

ВЛАСНЕ МОДАЛЬНІ:

НАВРЯД, ЛЕДВЕ
ЧИ, БА, НУ, ЧИ НЕ,
МОВ, МОВБИ,
НІБИТО

СПОНУКАЛЬНІ:

НУ, ДАВАЙ,
БОДАЙ, ГОДІ

ВИДІЛЬНІ:

ЛИШЕ, ТІЛЬКИ,
ХОЧ, ХОЧА Б,
НАВІТЬ, УЖЕ, ТАКИ

СТВЕРДЖУВАЛЬНІ:

ТАК, ЕГЕ Ж, АТОЖ,
АЯКЖЕ, АВЖЕЖ,
ГАРАЗД

ПИТАЛЬНІ:

НЕВЖЕ, ХІБА, ЧИ.
ЩО ЗА

ОЗНАЧАЛЬНІ:

ЯКРАЗ, САМЕ,
СПРАВДІ, ТОЧНО

ЗАПЕРЕЧНІ:

НЕ, НІ, АНІ

ПІДСИЛЮВАЛЬНІ:

І, Й, ТА, ТАКИ,
НАВІТЬ, ЖЕ, Ж, БО,
ОЙ, АЖ, ВЖЕ

Правило трьох “не”

Розрізняй!

Уранці соловей співає **чи** дрімає?

Чи скоро зійде сонце?

Відстань визначили **точно**.

Точно такий зимовий день був учора.

Коли лебеді на крилах приносять весну?

Коли потеплішає, будуть співати солов'ї.

**Прочитати поезію, знайти частки, пояснити їх
значення.**

Ну, є ж про зраду там які статті?

Не всяка ж кара має бути незбожна.

Що ж це виходить? Зрадити в житті

Державу – злочин, а людину – можна?!

Вправа 514

514. Запишіть формотворчі, словотворчі та модальні частки у три колонки.

Лише, аби-, нехай, атож, ні-, вже, будь-, невже, оце, би, не-, хай, навіть, де-, ані-.

МОДАЛЬНІ	Вносять різні смислові відтінки в речення (ствердження або заперечення, питання, спонукання), виражають почуття й ставлення мовця до висловленого	авжеж, атож, не, ні, хіба, невже, адже, якраз, це, то, лише, аж, ж, навіть, вже, ось, оце, ніби, нібито та ін. Атож , я напишу тобі листа (Н. Фурса). Із рабства не зліпить свободи (С. Бурлаков).
ФОРМОТВОРЧІ	Утворюють форми дієслів умовного та наказового способів дієслова	би (б), хай, нехай знав би , написала б , хай думає, нехай почекають
СЛОВОТВОРЧІ	Служать для творення нових слів (у складі похідних слів стали префіксами та суфіксами)	аби-, де-, будь- (-будь), -небудь, казна-, хтозна-, чи-, що-, -сь, -ж (-же), не-, ні-, та ін. Дехто , будь-який , чимало , щодня , атож , адже , отже , ніхто , ніщо , ніякий

Вправа 515

Частки не мають самостійного лексичного значення. Вони не є членами речення.

Формотворчі частки підкреслюють разом із дієсловами, з якими вони утворюють форму умовного або наказового способу: Хай сміється всім блакить! (Б. Грінченко).

Словотворчі частки так само підкреслюють разом із утвореними за їхньою допомогою словами: Знаючи міру, не знатимеш ні в чому нужди. (Народна творчість).

Заперечні частки (належать до модальних) підкреслюють разом зі словами, з якими вони пов'язані за змістом: Не поміча хвилин людина, а час прудкий свій килим тче (Д. Луценко).

Інші модальні частки в реченнях не підкреслюють.

515. Перепишіть речення, підкресліть у них члени речення.

ЗРАЗОК

Нехай же співає діброва! (П. Пересбийніс).

1. Хай живуть сумління людське, Біблія та воля! (М. Доленго).
2. Лише в добро і вищу правду віра людину відрізня від мавпи і від звіра (Л. Забашта).
3. Невже твоє життя тебе не кличе? (В. Стус).
4. Не шукай ніколи середини, друзям вір! (Д. Павличко).
5. Не страх, а мужній спокій допомагає людині в оволодінні своїм життям (Х. Ортега-і-Гассет).

Вправа 516 (усно)

516. Уведіть у прислів'я дібрані з довідки модальні частки (усно). Обґрунтуйте роль цих часток у реченнях.

ЗРАЗОК

Легко в очереті дудки робити. – В очереті лише дудки легко робити.

1. Плив, плив, а при березі втопився. 2. Посиділи в гостях на призьбі знадвору. 3. По бороді текло, а в рот не попало. 4. Як заспіває, то волос в'яне. 5. На небі чути, як ваші мухи кашляють. 6. Заховався в закапелку, а хвостика видно. 7. Не клади пальця в рот, бо відкусить.

ДОВІДКА

Навіть, оце, осьде, якраз, аж, тільки.

1. З'єднайте частини речень. Запишіть народні вислови.

Дружба та братство —	→	то б літо було довше.
Якби не зима,	→	ні в ворота.
Хоч всю ніч не спи,	→	найбільше багатство.
Ні в тин	→	сонечко гляне.
Колись і на нас	→	хоч голки збирай.
Так місячно,	→	ранок швидше не настане.

2. Поясніть, яку роль відіграють у записаних прислів'ях частки *най-*, *б*, *не*, *ні*, *і*, *хоч*.

- Утворіть від поданих дієслів за допомогою формотворчих часток форми умовного або наказового способів *(залежно від форми часу дієслова)*. Запишіть їх.
- *Зразок: березуть – хай березуть.*

**Допомагав, вирощує, поливав,
охороняла, вірили, працюють,
виростає, підкорив, звернули,
спромоглися.**

Прочитайте текст, добираючи з дужок потрібну частку (усно).

Але (же, ж, це) де море?

На кожному перехресті я уважно роздивлявся навсібіч, та марно. Море (невже, хай, наче) ховалося від мене. Але я чув його подих і (хоч, таки, майже) знав, що воно десь поблизу й зненацька відкриється переді мною.

І (ось, рівно, еге ж) я побачив його. Але не (ото, так, як) раптово, як сподівався. Воно засиніло вдалині між безлистими ще деревами, і (тільки, навряд чи, невже) тоді, коли я підійшов ближче, переді мною відкрився його безмір. У першу мить я затамував подих — щось (як, хіба, неначе) вдарило мене в груди.

Море! (За С. Крелевським).

Назва розряду	Роль у мові	Приклади
Формотворчі	утворюють форми умовного та наказового способів дієслів, зворотні дієслова	би (б) хай, нехай -ся (-сь)
Словотворчі	утворюють нові слова: <i>будь-, -небудь, казна-, хтозна-, бозна-, аби-, де-, -сь, чи-, що-, як-, чим-</i>	будь-як, абищо, колись, щодня, якраз, чимало, чимшвидше
Заперечні	виражають заперечення	не, ні, ані
Модальні	підсилюють або виділяють окремі слова в реченні (підсилювально-видільні)	навіть, тільки, хоч, хоча б, лише (лиш), аж, же (ж), таки, уже, собі, ще, всето, ото, це, оце, ось, осьде, он, онде, ген, авжеж, аякже, атож, ага, еге, еге ж, гаразд,

- 1. Будь, небудь, аби, ось.
- 2. Абищо, ото, оце, ген.
- 3. Аякже, хай, гаразд, онде.
- 4. Не, ні, таки, ані.

Домашнє завдання

Вправа 356